

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.301
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Волянського Назарія Олеговича

на тему

**«Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в інформаційному просторі
України та Росії: порівняльний аспект»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 06 “Журналістика” за спеціальністю 061 Журналістика

1. Актуальність теми дисертації

Актуальність дисертаційного дослідження Волянського Назарія Олеговича зумовлена насамперед глибинними трансформаціями сучасного інформаційного простору, які відбуваються в умовах повномасштабної російсько-української війни, а також зростанням ролі інформаційного впливу як одного з ключових інструментів ведення сучасних війн. У ХХІ столітті війни дедалі більше виходять за межі суто військового протистояння – вони трансформуються у багатовимірні конфронтації, охоплюючи інформаційний та смисловий рівні, що робить дослідження пропаганди не лише актуальним, а й стратегічно необхідним.

Особливої значущості ця проблематика набуває у контексті системного та цілеспрямованого використання Російською Федерацією маніпулятивної пропаганди як складової гібридної війни проти України. Як слушно зазначено в дисертації, російська агресія реалізується не лише у фізичному, а й у когнітивному вимірі, спрямованому на трансформацію суспільної свідомості, підрив довіри до державних інституцій, деморалізацію населення та формування вигідних агресору наративів. У цьому контексті дослідження механізмів, методів та наративів маніпулятивної пропаганди стають важливими інструментами розуміння сучасних інформаційних процесів.

Не менш важливою є і порівняльна складова роботи, що передбачає аналіз просвітницької та маніпулятивної пропаганди в інформаційних просторах України та Росії. Такий підхід дозволяє не лише виявити відмінності між різними типами інформаційного впливу, а й окреслити ціннісні, ідеологічні та комунікативні засади, на яких вони базуються. Це, своєю чергою, відкриває можливості для формування ефективних стратегій протидії деструктивним інформаційним впливам. Слід наголосити, що Російська Федерація системно використовує інформаційний простір як інструмент впливу та ведення війни проти України, активно застосовуючи маніпулятивні технології, дезінформацію та пропагандистські наративи з метою дестабілізації українського суспільства та підризу його стійкості. У таких умовах особливої ваги набуває необхідність не лише наукового осмислення цих процесів, а й вироблення ефективних механізмів протидії, що передбачають як інституційні, так і комунікативні стратегії боротьби з ворожими інформаційними впливами.

Актуальність теми підсилюється також науковою потребою у систематизації знань про сучасну російську пропаганду, особливо в період повномасштабного вторгнення, який досі залишається недостатньо дослідженим у вітчизняному науковому просторі. Попри наявність окремих праць, що стосуються пропаганди як явища або аналізують її окремі аспекти, комплексні дослідження, які б поєднували теоретичний і емпіричний виміри та враховували динаміку пропагандистських наративів у воєнний період, є обмеженими.

Крім того, актуальність роботи визначається її практичною спрямованістю. Отримані результати можуть бути використані для розроблення ефективних механізмів протидії дезінформації, формування національних наративів, підвищення рівня медіаграмотності суспільства та вдосконалення державної інформаційної політики. У сучасних умовах інформаційної війни такі дослідження мають не лише академічну, а й суспільно значущу функцію.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане в межах наукової діяльності кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка. Зокрема, робота узгоджується з науковими темами кафедри, серед яких: «Постправа в електронних засобах масової комунікації: інформаційно-психологічний аспект антиукраїнської маніпулятивної пропаганди» (номер державної реєстрації: 0122U200479) та «Телевізійна і радіожурналістика в інформаційному просторі України: новітні

технології та еволюція медіаплатформ» (номер державної реєстрації: 0125U001402).

3. Наукова новизна.

Рецензоване дисертаційне дослідження характеризується вагомим рівнем наукової новизни, що проявляється у низці ключових положень:

– здійснено комплексне дослідження російської маніпулятивної пропаганди в період повномасштабного вторгнення, що дало змогу простежити динаміку пропагандистських наративів у медіапросторах України та Росії, а також виявити їхню адаптивність до змін інформаційного середовища.

– уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема конкретизовано дефініцію поняття «пропаганда»;

– запропоновано хронологічну систематизацію видів пропаганди за авторськими критеріями, що дозволяє глибше осмислити механізми впливу на суспільну свідомість;

– здійснено порівняльний аналіз двох моделей пропаганди – просвітницької (характерної для українського інформаційного простору) та маніпулятивної (притаманної російському), зокрема в умовах тимчасово окупованих територій;

– на основі ґрунтового емпіричного матеріалу проаналізовано та узагальнено динаміку змін російської пропаганди впродовж повномасштабної війни;

– обґрунтовано значення взаємодії державних інституцій та громадських фактчекінгових ініціатив як ефективного механізму протидії дезінформації;

– обґрунтовано практичні рекомендації щодо протидії російській маніпулятивній пропаганді, які мають прикладне значення для сфери стратегічних комунікацій, медіаполітики та інформаційної безпеки;

– розкрито особливості інформаційного впливу на населення тимчасово окупованих територій, зокрема в умовах інформаційної ізоляції та обмеженого доступу до альтернативних джерел інформації.

4. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження розкривається у таких положеннях:

– поглиблено теоретичні уявлення про пропаганду як складне соціально-комунікативне явище, зокрема в умовах повномасштабної війни та трансформації інформаційного середовища;

- розширено та уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження пропаганди, що сприяє розвитку теорії соціальних комунікацій;
- систематизовано знання про сучасні форми та методи маніпулятивної пропаганди, що дозволяє краще зрозуміти механізми інформаційного впливу;
- поглиблено наукове розуміння динаміки пропагандистських нарративів у воєнний період та їхнього впливу на суспільну свідомість;
- результати дослідження можуть бути використані у сфері інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій та медіаполітики;
- запропоновані рекомендації можуть застосовуватися у діяльності державних органів, медіаорганізацій, фактчекінгових структур та громадських ініціатив;
- матеріали дослідження можуть бути впроваджені в освітній процес, зокрема під час викладання дисциплін, пов'язаних із журналістикою, медіаграмотністю, протидією дезінформації та стратегічними комунікаціями;
- результати роботи можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень у сфері соціальних комунікацій.

5. Характеристика основних частин роботи, ступінь обґрунтованості її наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Дисертаційне дослідження має чітку, логічно вибудовану структуру, що забезпечує послідовне розкриття теми та досягнення поставленої мети. Загалом дослідження вирізняється цілісністю, системністю викладу матеріалу та аргументованістю наукових положень, що базуються на поєднанні теоретичного аналізу та ґрунтовної емпіричної бази.

У вступі дисертації належним чином обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методологічну основу роботи, її наукову новизну та практичне значення. Автор демонструє чітке розуміння проблемного поля дослідження та логіку його побудови. Вступ характеризується змістовністю, структурною завершеністю та відповідністю вимогам до оформлення наукових досліджень, що створює належне підґрунтя для подальшого розкриття теми в основній частині роботи.

Перший розділ дисертації «Теоретичні засади дослідження пропаганди» присвячений ґрунтовному аналізу наукових підходів до розуміння феномену пропаганди. У розділі не лише узагальнено й систематизовано наукові підходи до розуміння пропаганди, а й здійснено критичне осмислення, що дозволило уточнити понятійно-категоріальний апарат і окреслити місце пропаганди в системі соціальних комунікацій. У ньому систематизовано існуючі теоретичні концепції, розглянуто історіографію дослідження пропаганди, окреслено її

сутність, структуру та основні характеристики як соціально-комунікативного явища. Особливу увагу приділено класифікації видів пропаганди, а також розмежуванню маніпулятивних та просвітницьких її форм, що сприяє більш чіткому розумінню механізмів інформаційного впливу. Автор демонструє здатність до критичного осмислення наукових джерел, що дозволило сформулювати цілісне бачення досліджуваної проблематики та створити теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу.

Другий розділ дисертації «Маніпулятивна пропаганда в інформаційному просторі України та Росії» має виразне прикладне спрямування, оскільки базується на аналізі конкретного емпіричного матеріалу – інформаційних випусків російських телеканалів, а також російських і проросійських Telegram-каналів. У межах розділу автор послідовно простежує зміну пропагандистських наративів упродовж 2021-2025 років, зокрема таких, як дискредитація української державності, делегітимізація української влади та формування образу зовнішнього ворога. Важливим є також виокремлення конкретних методів маніпулятивного впливу (зокрема повторення, напівправди, залякування, демонізації), що дозволяє не лише описати, а й системно пояснити механізми інформаційного впливу.

Окрему наукову та практичну цінність має аналіз пропаганди на тимчасово окупованих територіях, де автор показує специфіку інформаційного впливу в умовах обмеженого доступу до альтернативних джерел інформації та цілеспрямованого формування нової ідентичності населення. Розділ вирізняється високим рівнем обґрунтованості, оскільки висновки автора підтвержені конкретними прикладами, систематизованими даними та послідовним аналізом емпіричного матеріалу.

Третій розділ дисертації «Заходи протидії російській маніпулятивній пропаганді» має виразну практичну спрямованість, оскільки в ньому систематизовано конкретні механізми та інструменти протидії дезінформаційним впливам. Автор аналізує діяльність державних інституцій, зокрема структур стратегічних комунікацій і протидії дезінформації, а також роль українських медіа, фактчекінгових та громадських організацій у процесі нейтралізації пропаганди. Важливим є акцент на необхідності дотримання журналістських стандартів та створення якісного медійного контенту як інструменту протидії маніпулятивним наративам.

Окрему увагу приділено розвитку медіаграмотності та реалізації просвітницьких ініціатив, спрямованих на підвищення критичного мислення аудиторії. Практичну цінність становлять запропоновані автором рекомендації, зокрема щодо формування власних національних наративів, посилення інформаційної присутності України в міжнародному просторі, а також інтеграції

освітніх і культурних проєктів у систему протидії пропаганді. Розділ має прикладний характер і містить обґрунтовані пропозиції, які можуть бути використані у сфері державної інформаційної політики, медіапрактики та освітньої діяльності.

6. Повнота викладу матеріалів дисертації, у працях, опублікованих автором.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Назарія Волянського відображені у наукових публікаціях автора.

Зокрема, за темою дисертації опубліковано шість наукових праць, серед яких три статті у фахових наукових виданнях України, а також три публікації у вигляді тез доповідей на наукових конференціях. Представлені праці охоплюють ключові аспекти досліджуваної проблематики, зокрема питання сутності пропаганди, її методів, наративів та стратегій протидії маніпулятивним інформаційним впливам.

Зміст публікацій засвідчує, що вони відображають основні результати дисертаційного дослідження, логіку його побудови та отримані наукові висновки. Тематика опублікованих праць відповідає меті та завданням дисертації.

7. Відомості про дотримання академічної доброчесності.

Аналіз дисертаційного дослідження засвідчує дотримання автором принципів академічної доброчесності. У роботі відсутні ознаки академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження. Усі використані джерела належно відображені в тексті дисертації та оформлені відповідно до встановлених вимог. Поданий матеріал є самостійним результатом наукової діяльності автора, а наведені висновки ґрунтуються на достовірних даних і коректно застосованих методах дослідження. Таким чином, є підстави стверджувати, що дисертант дотримувався норм академічної етики та забезпечив належний рівень наукової доброчесності у виконанні дослідження.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи.

Разом із позитивною оцінкою дисертаційного дослідження доцільно відзначити окремі дискусійні моменти, що потребують додаткового обґрунтування.

– у першому розділі, де здійснюється аналіз наукових підходів до визначення поняття «пропаганда», доцільним було б чіткіше структурувати авторську дефініцію та більш виразно окреслити її відмінності від уже наявних у науковому дискурсі трактувань;

– у другому розділі, де аналізується динаміка пропагандистських наративів, доцільно було б детальніше пояснити, за яким принципом здійснювався їх відбір і систематизація, або ж чітко відобразити цю інформацію в методологічній частині дослідження;

– аналіз російської пропаганди на тимчасово окупованих територіях є цінним, однак доцільно було б уточнити, яким чином здійснювався збір емпіричного матеріалу, зокрема доступ до відповідних джерел (наприклад, із використанням VPN чи інших інструментів), оскільки в методологічній частині це не конкретизовано;

– у частині, де йдеться про заходи протидії пропаганді, окремі рекомендації мають узагальнений характер і могли б бути конкретизовані. Зокрема, це стосується положень про необхідність формування національних наративів, підвищення рівня медіаграмотності та створення якісного медійного контенту — доцільно було б доповнити їх конкретними прикладами реалізації (наприклад, діяльністю державних інституцій, фактчекінгових проєктів або освітніх програм у сфері медіаграмотності);

– у роботі трапляються поодинокі стилістичні неточності та повтори, які, однак, не впливають на загальне сприйняття дослідження.

9. Загальний висновок.

Дисертація Назарія Олеговича Волянського *«Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в інформаційному просторі України та Росії: порівняльний аспект»* є цілісним, самостійним та ґрунтовним науковим дослідженням, у якому порушено важливу й актуальну для сучасної науки проблематику. Робота вирізняється логічною структурою, належним рівнем теоретичного осмислення та переконливою емпіричною базою, що дозволило автору досягти поставленої мети та реалізувати визначені завдання. Окремі зауваження, висловлені у процесі рецензування, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не зменшують значущості отриманих результатів, а лише підкреслюють складність і багатогранність досліджуваної теми.

Дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії, її зміст і результати узгоджуються з галуззю знань 06 «Журналістика» за спеціальністю

061 «Журналістика» та вимогами Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р., № 502 від 19 травня 2023 р., № 507 від 03 травня 2024 р.).

З урахуванням викладеного вважаємо, що дисертація відповідає встановленим критеріям, а її автор, Назарій Олегович Волянський, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 06 «Журналістика» за спеціальністю 061 «Журналістика».

Рецензент:

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцентка кафедри теорії і практики журналістики
факультету журналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Наталія ВОЙТОВИЧ